

Quo vadis, tautosakos darbai?

VILMOS VOIGT

50-uoju *Tautosakos darbų* tomu minima svarbi sukaktis. Lietuvių tautosakos archyvo, vėliau – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto parengti penkiasdešimt lietuvių ir pasaulio folklorui skirti nemažos apimties tomai, iš viso – apie 15 tūkstančių puslapių, yra pasididžiavimo vertas indėlis į pasaulio folkloristiką. Leidinys, po daugelį metų trukusio nereikalingo ir apgailėtino pertrūkio pastaraisiais dešimtmėčiais pasirodantis jau reguliariai, atspindi praeities ir dabarties lietuvių tautosakos turtingumą ir ne mažiau vertingus jos tyrimus. Žinoma, tyrimai daugiausia skiriami lietuvių folklorui, bet skelbiami ir lyginamieji straipsniai, supažindinama su naujomis teorijomis, o leidinių turinys neretai aprėpia nuo archeologijos ir mitologijos iki nūdienos folkloro.

Visi žino, kad folkloristika laikosi ant trijų banginių: lauko tyrimų ir tautosakos rinkimo, archyvų, katalogų sudarymo ir įvairių formatų leidinių (knygų, žurnalų, liaudies muzikos plokštelių, filmų ir kt.). Lietuva yra „supervalstybė“ visais trim atžvilgiais. O leidybos srityje ji yra sektinas pavyzdys tarptautiniams folkloro tyrimams.

Paimkime kad ir vieną aspektą – dabartinę folkloristikos žurnalų leidybą ir svarbą. Problemą paanalizuosime netiesiogiai: kalbėdami ne apie pačius *Tautosakos darbus*, bet apžvelgdami faktinę folkloristikos, etnografijos ir antropologijos padėtį, kurią atspindi šiuolaikiniai žurnalai. Šių trijų (jei ne daugiau) socialinių mokslų sąvokos apima ne visai tą pačią tyrimų sritį; negana to, jų ribos yra paslankios. Šalys, turinčios globalinių interesų ir kadaise valdžiusios užjūrio kolonijas (pvz., Anglija, Prancūzija, Belgija, Nyderlandai), pirmiausia užsiima neeuropinių kultūrų „antropologija“ (angl. *anthropology*) arba „etnologija“ (pranc. *ethnologie*). Vokiečiai skiria *Völkerkunde* ir *Volkskunde* (t. y. tolimų tautų ir savo tautos kultūrą). Štai kodėl vienoje šalyje pagrindinio žurnalo pavadinime yra *anthropology*, o kitose šalyse – *Ethnologie* arba *Volkskunde*. Pagrindiniu žurnalu aš vadinu svarbiausią leidinį šalyje, leidžiamą mokslo bendruomenės, nacionalinio muziejaus ar centrinio archyvo. Pirmieji svarbūs žurnalai ir metiniai leidiniai atsirado dar XIX amžiuje.

Istoriškai „folkloro“ sąvoka buvo nukalta Anglijoje; ten netrukus įsikūrė Folkloro draugija, o 1890 m. pradėjo eiti jos žurnalas *Folk-Lore* (vėliau *Folklore*). Anglų folkloristikos ir antropologijos aukso amžius apima paskutinį XIX a. trečdalį. Tačiau, neskaitant vieno kito mėginimo atgaivinti anglų folkloristiką (žr. privatų (!) grynai komparatyvistinį žurnalą *International Folklore Review*, vos kelerius metus ėjusį nuo 1987 metų), nūdienos folkloro tyrimai Anglijoje yra veikiau papartinis reikalas. Kita vertus, škotų folkloro tyrimai yra labai aukštos kokybės; tik nežinau, ar žurnalas *Scottish Studies* šiandien dar vis leidžiamas.

Kiek vėliau nei anglų, 1888 metais, buvo įkurta Amerikos folkloro draugija ir pasirodė jos žurnalas *Journal of American Folklore (JAF)*. Atlaikęs visas permainas, šiandien jis – pagrindinis folkloro žurnalas anglų kalba. Draugija kasmet rengia suvažiavimus, per kuriuos po kelis šimtus dalyvių keičiasi publikacijomis, darbais ir naujienomis. Jungtinėse Amerikos Valstijose folkloras ilgą laiką buvo įtrauktas į kelių universitetų programas, ir tie universitetai leido „vietinius“ žurnalus, pavyzdžiui, *Midwest Folklore*, *Western Folklore* (1947) ir kt. Dabar jie prarado reikšmę; vienintelė išimtis – Blumingtone leidžiamas *Journal of Folklore Research (JFR)*. Jį 1964 metais įkūrė Indianos universiteto Folkloro institutas, o jo paantraštėje sakoma, kad tai yra „tarptautinis folkloristikos ir etnomuzikologijos žurnalas“. Aišku, *JAF* apimtis didesnė ir skaitytojų būrys gausesnis, be to, jis siekia aprėpti plačią folkloro tyrimų tematiką, o *JFR* yra mažesnis leidinys, dažnai skiriamas tik vienai temai. Jį domina ir patys naujausi reiškiniai, kaip antai neseniai UNESCO paremti „Nematerialaus kultūros paveldo“ projektai; taip pat jame randama vietos ir ne tik „grynai“ folklorinėms temoms (pvz., siuvinėjimo menui ispanų kolonijose).

Taigi Jungtinėse Amerikos Valstijose „antropologijos“ padėtis tvirta, o leidinių daug.

Žurnalas *American Anthropologist* (2015-aisiais jam sukako 117 metų!) yra tipiškas pagrindinis leidinys, šiuo metu mėginantis tapti atviros prieigos leidiniu. Jo akiratis aprėpia nuo fizinės antropologijos iki politinių maršų Lotynų Amerikos miestų gatvėse, filmų apie antropologus ir istorijų apie prekybą vaikais. Žurnalas rašo apie visus žemynus, mažiausiai – apie Europą. Jis rengiamas labai rūpestingai. Deja, apsiribojama vien anglų kalba, arba tiksliau – galima sakyti, kad šio leidinio puslapiuose amerikiečiai šnekasi su amerikiečiais. Man nepavyko rasti nė vienos recenzijos apie leidinius kitomis kalbomis.

Panašus ir *American Ethnologist: Journal of the American Ethnological Society*, tik jis gerokai jaunesnis (jam 42-eri metai) ir apima vien socialinę antropologiją – taip pat ir pasaulio žemėlapyje. Paliečiamos ir su modernizacija susijusios temos (pvz., biomedicina, valstybiniai simboliai ir pan.). Vis dėlto jame neteikiama pirmenybės jokiai naujai mokyklai. Tai irgi tipiškas, „tik amerikiečiams“ skirtas produktas.

Kadangi praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje antropologijai skirtų leidinių nepaprastai pagausėjo, prireikė gero apžvalginio žurnalo. Iš pradžių jis buvo

pavadintas „pusmetiniu“ (*Bi-Annual...*), paskui jau – „metiniu“: *Annual Review of Anthropology* (1972). Jame buvo skelbiamos išsamios apibendrinamosios apžvalgos, skirtos pagrindinėms socialinės antropologijos temoms: nuo teisės ir maisto iki kultūros semiotikos. Suprantama, žurnalo aktualumas ilgainiui priblėso, bet jame vis dar pasitaiko dėmesio vertų temų (apie „riziką ir žinojimą“ arba „WikiLeaks“). Net ir šiandien, interneto amžiuje, jis neprarado vertės kaip nuorodų šaltinis.

Current Anthropology (CA) buvo Čikagos universiteto profesoriaus Solo Taxo sumanymas. Nuo 1960 metų šis ištis tarptautinis žurnalas žadino antropologų (ir folkloristų) tarpusavio bendrystės jausmą. Tai buvo pirmasis „vakariečių“ žurnalas, nemaža dėmesio skyręs Rytų Europos (kiek mažiau Sovietų Sąjungos) arba Trečiojo pasaulio šalių atstovams. CA publikacijos būdavo rengiamos taip: pasirinktas ekspertas apibendrindavo kokią nors sudėtingą temą (pvz., socialinį ir psichologinį pasakų tyrimą), parašydavo apie trisdešimties puslapių tekstą, kurį išsiųsdavo dvidešimčiai–trisdešimčiai mokslininkų, o šie pateikdavo savo pastabas, į kurias ekspertas atsakydavo. Pamenu, kaip nekantriai pradžioje laukdavome CA numerių, kad išgirstume „naujausias“ antropologų idėjas. Finansiškai remiamas Wennerio–Greno antropologijos tyrimų fondo, CA vis dar laikosi kaip anksčiau, tik naujumo įspūdį jau yra praradęs. Žurnalas mėgina apimti visą antropologiją, pradedant „žemės deginimu“ įvairiose kultūrose ir baigiant evoliucijos teorijų kilme, nors nevengia ir „finansinės apskaitos“.

Panaši sanglaudos skatinimo idėja buvo ir *Ethnologia Europaea* (EE) atsiradimo 1967 metais pagrindas; tai senosios CIAP (Liaudies meno ir tradicijų komisijos) arba naujosios SIEF (Tarptautinės etnologijos ir folkloro draugijos), tai yra „Europos“ folkloristų ir etnografų (bet ne antropologų griežtąja prasme), leidinys. „Europos etnologijos“ terminą prieš aštuoniasdešimt metų pasiūlė švedų etnografas Sigurdas Erixonas, turėdamas galvoje „labiau teorinį europiečių gyvensenos aprašymą“. Žurnalas visada buvo šiurkšnių skandinavų etnografų žinioje, o pastaruju metu yra leidžiamas Kopenhagoje. Dažnai jo redaktoriai pasirenka kokią nors vieną pagrindinę problemą, pavyzdžiui, „maistą“. Kiek galiu spręsti, EE taip pat neteko savo metodologinio naujumo, ir tai visai natūralu 43-ųjų metų leidiniui. Žurnalas yra tarptautinis tiek redakcijos, tiek tematikos požiūriu, be to, nors oficiali kalba yra anglų, bet jame apžvelgiamos ir publikacijos kitomis kalbomis.

Skandinavijoje esama ir kito panašios koncepcijos žurnalo – *Ethnologia Scandinavica: A Journal for Nordic Ethnology*. Tai keturiadešimt penkerių metų „šiaurės šalių bendradarbiavimo“ vaisius, „etnologų“ (S. Erixono pasiūlyta prasme) forumas. Tik keista, kad redakcinė kolegija (ir Baltijos šalių autoriai) tiek mažai dėmesio skiria su Baltijos kraštais susijusioms temoms, – jos gerokai išplėstų jų pačių tyrimų akiratį. Pateiksiu iškalbingą pavyzdį. Kartą labai gerame straipsnyje buvo lyginama šiaurinė Esplanados gatvė Helsinkyje ir Bolšaja Koniušenaja gatvė Sankt Peterburge:

analizuojami komercializavimo nulemti jų pokyčiai, lyginant su laikotarpiu prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Iš karto parūpo sugretinti straipsnio išvadas su savo paties prisiminimais apie ankstesnių laikų Rygos prekybines gatves ir pasidomėti, kodėl tokio tipo gatvių nebuvo nei Vilniuje, nei Taline (jei neklystu). Taigi šiuo atveju glaudesnis tyrėjų bendradarbiavimas labai praverstų.

Palyginti su Amerikos antropologais, europiečiai jaučiasi nuskriausti. Bet tokių tyrėjų nuolat daugėja ir Europoje. Prieš ketvirtį amžiaus buvo įkurta Europos socialinės antropologijos asociacija ir atsirado jos žurnalas *Social Anthropology / Anthropologie Sociale*. Žurnalui vadovauja tarptautinė redaktorių taryba, o jo politika neseniai pasikeitė. Dabar redakciją sudaro dvi mokslininkės iš Helsinkio ir Tartu universitetų. Jų modernumo siekis akivaizdus iš tokių straipsnių, kaip „emocinė Italijos ontologija“, „globalus meno vertinimas“ arba tiesiog „holokaustas ir europinės antropologijos apmąstymai“. Patarčiau jaunimui skaityti šį leidinį ir kuo aktyviau dalyvauti jį leidžiant. Pakritikuoti žurnalą galėčiau nebent dėl to, kad, nors jo pavadinimas dvikalbis, prancūzų kalba jame atsiranda tik vos kelių eilučių santraukose. Būdamos tokios trumputės, jos visiškai nenaudingos. Būtų prasminga ištisis straipsnius publikuoti prancūziškai – kad ir dėl unikalios prancūzų logikos bei terminologijos tradicijos. Beje, o ar „europietiškoje“ antropologijoje netrūksta vokiečių kalbos? Europos socialinė antropologija privalo išlikti daugiakalbė!

Kai kurių kitų žurnalų ir šalių čia neminėsiu. Tam yra dvi praktinės priežastys. Viena – ribota šios apžvalgos apimtis, o antra – šiandien daugelio tų žurnalų neberandu mūsų knygų lentynose. Mano šalyje išnyko Skandinavijos ir Suomijos žurnalai; Islandijos ir Airijos žurnalų turiu, jei gavau juos prieš daugelį metų. Liūdina, kad šiais laikais menkai bevartome ir Rusijos leidinius. Žinau, kad tebeina *Живая старина* ir *Этнографическое обозрение* (pastarasis buvo atkurtas 1926, o 1930–1991 metais „perkrikštytas“ į *Советская этнография*), bet šiandien tokie leidiniai mums yra nematomi lyg fėjos. O ką jau kalbėti apie Ukrainos ir Baltarusijos folkloristų leidinius! Kita vertus, *Tautosakos darby* skaitytojai geriau už mane žino Baltijos šalių leidinius. Galime tik stebėtis jų gausa ir kokybe. Estai sugebėjo pasiekti persilaužimą pradėję skelbti dar ir elektroninius žurnalus. Džiugu, jog keletą sykių bandyta leisti ir bendrus Baltijos šalių folklorui skirtus leidinius, nors man atrodo, kad šis bendradarbiavimas vyksta su pertrūkiais. Aš labai vertinu vieną Baltijos šalių žurnalų broožą – nuolatinį domėjimąsi naujausiomis folkloristikos temomis. Baltijos šalyse tai itin svarbu, nes jų ir tradicinio folkloro archyvai yra nepaprastai turtingi.

Dabar pereisiu prie žurnalų iš vienos ypatingos valstybių grupės. Tai vadinaimosios socialistinės šalys, atsiradusios po Antrojo pasaulinio karo. Rumunija, Bulgarija, Albanija, Jugoslavija, Vengrija, Čekoslovakija, Lenkija atlaikė panašias visuošenės pervartas. Čia sparčiai kūrėsi ir plėtojosi muziejai, universitetų katedros, etnografų draugijos, mokslo tyrimų institutai, kurie rengė dešimtis leidinių. Šiose

šalyse neretai jau egzistavo ilgametės leidybos tradicijas turintys žurnalai (kaip antai vengrų *Ethnographia* – nuo 1889 metų, čekų *Český lid* – nuo 1891 metų, lenkų *Lud* – nuo 1895 metų ir kt.), kurie taip pat yra svarbūs daugybės socialinių permainių, vykusių per visą XX amžių, liudininkai. Kiti žurnalai įkurti vėliau: *Etnografia Polska* – po Antrojo pasaulinio karo, *Narodna Umjetnost*, ilgą laiką buvęs geriausias Balkanų folkloro metraštis, nuo 1962 metų ėjo Zagrebe ir ypač daug dėmesio skyrė vokiškajai *Volkskunde* bei miesto antropologijai (žr. jų apžvalgą: Tvrtko Zebec. “The Golden Fifty of Narodna Umjetnost”, *NU*, 2013, vol. 50, No. 1, p. 6–11). Žurnalo modernumą liudija, pavyzdžiui, Andrzejaus Wajdos filmo recenzija. Šiek tiek panašus yra Kroatijos etnologų draugijos žurnalas *Etnološka tribina* (leidžiamas nuo 1970 metų) ir kt. Ypač daug folkloristikos ir etnografijos leidinių išeina Slovėnijoje. O kalbant apie tuos Rytų Europos socializmo dešimtmečius, reikia pripažinti, kad tada ir dauguma leidinių buvo moksliskai vertingi, ir socialistinių šalių mokslo įstaigos nuolatos bendradarbiavo. Kai kurioms valstybėms subyrėjus, padėtis pasikeitė ir folkloristikos žurnalams atkurti prireikė daugelio metų. O seniau buvę tokie vertingi „jugoslavų“ leidiniai šiandien atrodo margi lyg mozaika. Kai kurių šalių, pavyzdžiui, Rumunijos, folkloro tyrimus, kurie kadaise buvo pavyzdiniai, dar iki 1989 metų ištiko savotiškas paralyžius ir tik neseniai folkloristika čia atgavo bent dalelę savo šlovės. Kitoks vaizdas klostėsi Rytų Vokietijoje. Įkūrus *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*, jis daugelį metų (1955–1972) buvo pavyzdinis leidinys. Informacinis žurnalas *Demos* (ėjęs nuo 1960 metų) irgi atrodė naudingas. Tačiau Rytų Vokietijos biurokratija ir nepaprastai griežta ideologija numarino tuos bandymus, ir aš iki šiol neįžvelgiu jokių atsigavimo ženklų.

Prieš daugiau nei dešimtmetį man teko garbė rašyti apie tada 50 metų jubiliejų šventusį žurnalą *Slovenský národopis* – atskleisti jo autorių darbų tęstinumą ir modernėjimą. Tiek tada, tiek dabar tai labai išpūdingas, naujų idėjų pateikiantis žurnalas (žr. mano apžvalgą: „50 rokov Slovenského národopisu“, *SN*, 2003, Nr. 51, p. 396–404). Ko gero, jam geriausiai sekasi derinti „senus“ ir „naujus“ folkloro reiškinius bei jų analizę.

Vėlgi turiu atsiprašyti už tai, kad neminiu Graikijos, Italijos, Ispanijos ar Portugalijos žurnalų. Ypač gausu žurnalų Italijoje, nors ten jie leidžiami su netikėtais pertrūkiais arba staiga išvis nustoja ėję. Nelengva apžvelgti daugiopius Prancūzijos leidinius. Jaučiu, kad „struktūralizmo“ era ten jau baigėsi. Bet prancūzų kultūros istorija (ten ji niekada nebuvo vadinama etnografija ar folkloru) visada gyvai įkvėpė ir mūsų tyrėjus. *Patrimoine* (‘paveldas’) ir *lieux de mémoire* (‘atminties vietos’) yra tipiškos (nors ir nenaujos) prancūzų sąvokos, apibūdinančios ir kai kuriuos liaudies kultūros aspektus. Dėl pasaulinės prancūzų istorijos mokyklos (apie metinį *Annales* žurnalą susitelkusios tyrėjų grupės) įtakos jų publikacijų pasirodo visokiausiuose socialiniams mokslams skirtuose leidiniuose. Deja, prestižinis folkloro žurnalas

Arts et traditions populaires (1953–1970) susijungė su *Ethnologie Française* (1971), kuris savo ruožtu irgi nunyko. Tradiciniai prancūzų „etnologijos“ žurnalai (kaip antai *L'Homme* nuo 1961 metų) tolydžio įkūnijo naujas kryptis, bet šiandien tas jų užsidegimas gerokai priblėšęs.

Senieji žurnalai vokiečių kalba *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* (einantis nuo 1898 metų), *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, *Zeitschrift für Volkskunde* (1904) taip pat tebetęsia savo tradicijas. Praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje buvo įsigalėjusi, ypač Vokietijoje, nauja paradigma – modernizuoti tyrimus keičiant ir jų apimtį, ir metodą. Bijau, kad ši tendencija irgi tapo „nembadinga“. Nuo 1905 metų tiek *Zeitschrift für Volkskunde* temos, tiek metodai iš esmės pakito.

Kadangi esu poetinės liaudies kūrybos specialistas, turiu pakalbėti apie *tautosakos* žurnalus tikrąja šio žodžio prasme. Pirmieji tautosakos žurnalai pasirodė dar XIX amžiuje, bet tik nedaugelis jų išgyveno ilgiau nei šimtmetį (kai kuriuos jau minėjau). Tarpukariu būta mėginimų rengti naujo pavidalo folkloro leidinius, bet po kurio laiko ši tendencija išnyko. Vienintelis svarbus naujas folkloro žurnalas *Fabula* (nuo 1958 metų) pirmiausia buvo vokiško stiliaus organizacijos – ISFNR leidinys, glaudžiai susijęs su pagaliau baigiama leisti keturiolikos tomų *Enzyklopädie des Märchens* („Pasakų enciklopedija“). Pirmiausia atiduodami duoklę tradicinei ir filologinei folkloro analizei, tiek žurnalo, tiek enciklopedijos leidėjai pasitelkė ir naujų galimybių: kompiuterinę analizę, struktūralizmą, antropologinius metodus, net lyginamąją religijotyrą. Negana to, jie išplėtojo naują vokišką terminiją ir mąstymo būdą. Skelbiant knygų recenzijas, naujienas ir straipsnius, buvo informuojama apie pasakojamosios tautosakos tyrimus visame pasaulyje – ne tik vokiškai kalbančiose šalyse. Naujienlaiškį *Märchenspiegel* leido vokiečių liaudies pasakų mėgėjai. Kartkartėmis jame pasirodydavo ir mokslo straipsnių. O visai neseniai įkurtas pirmiausia ISFNR nariams skirtas žurnalas *Narrative Culture*, telkiantis tarptautinį anglakalbių forumą. Žurnalą leidžia Veino universiteto leidykla, galima skaityti ir skaitmeninę jo versiją.

Kartais pasitaiko mėginimų skelbti informacinius leidinius, skirtus šiuolaikinėms pasakoms, bet jie nedaro didesnės įtakos tarptautiniams folklorinių naratyvų tyrimams. Mažai kam žinoma, kad 1999 metais Bordo miesto Michelio de Montaigne'o (III) universitete prancūzų literatūrologai pradėjo literatūros teorijai ir istorijai skirtą *Le projet Fabula* projektą. Jie rengia kolokviumus literatūrinėmis temomis (dažniausiai apie rašytojus, bet taip pat ir apie mokslinę fantastiką Renesanso laikais, „absoliutą“ literatūroje, emocijas (neaplenkiant nė Raudonkepuraiteš!) literatūroje ir muzikoje, romantinį gamtos vaizdavimą). Tai įdomios ir prancūziško užmojo temos, tik nesu tikras, ar folkloristai apskritai pastebėjo, kad toks projektas yra...

Nemanau, kad turėčiau čia vardyti žurnalus, skirtus liaudies dainoms, baladėms, liaudies šokiams, tautodailei, *Bilderlore* (liaudies vaizdinei tradicijai), liaudies tikėjimams ir pan. Šiuolaikinėje folkloristikoje yra tiek daug besikertančių temų! Būta (gal ir tebėra) žurnalų, skirtų keiksmams (lot. *maledicta*), žodinei tradicijai, šiuolaikinėms sakmėms, žodinei istorijai, pasakojimams apie Grizeldą, *axis mundi* ir kt. Tik kai kurie iš jų man pateko į rankas – dažniausiai atsitiktinai, kaip antai Visuomenės informavimo instituto leidžiamas *Public Culture*. Ir šiais laikais dar vis reikia naujoviškų žurnalų!

„Žodinė tradicija“ ilgai buvo tarsi folkloristikos raktažodis. Keli jai skirti svarbūs leidiniai vis keitė vyraujančią jos sampratą. Šviesaus atminimo Johnas Milesas Foley's savo knygoje ir pagaliau žurnale *Oral Tradition* gerokai išplėtė šią sritį, atsižvelgdamas ir į dabartines žodinės tradicijos formas. Deja, čia neturiu galimybės apžvelgti visą jos tyrimų raidą. Nuo Milmano Parry'o ir Alberto Lordo laikų žodinės tradicijos tyrimai plėtojosi keliomis kryptimis, o ši sąvoka buvo dažnai skirtingai vartojama ir lingvistų, ir literatūrologų. Galbūt vertėtų atskirai apžvelgti, kaip tą problemą sprendė, pavyzdžiui, Ruth Finnegan, Paulis Zumthoras, Walteris J. Ongas arba Larsas Lönnrothas.

Viena iš retų sėkmės istorijų yra metinis tarptautinis paremiologų leidinys *Proverbium*, kurį Helsinkyje pradėjo leisti Matti's Kuusi's (1965–1975). Paskui keletą metų šį darbą tęsiau aš: Budapešte ėjo kuklus žurnaliukas *Proverbium Paratum* (1980–1989). Nuo 1984 metų Wolfgangas Miederis Burlingtone, Vermonto valstijoje, leidžia *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship*. Šiandien jau išėjo 32 tomai, iš viso apimantys daugiau nei 16 tūkstančių puslapių. Žurnalo autoriai ir skaitytojai yra glaudžiai susiję, o jo tematika apima ne vien patarlių tyrimus. Kiekviename tome apžvelgiamos naujausios paremiologijos publikacijos iš viso pasaulio ir pateikiama jų bibliografija. Taigi šis žurnalas kartu yra ir patarlių tyrėjo žinynas!

Radikaliai keičiantis Prancūzijos kultūros politikai, prancūzų afrikanistai pradėjo leisti tarptautinį tęstinį leidinį *Cahiers de littérature orale* (1976). Iki šiol pasirodė 76 numeriai. Šiek tiek kuruojant tarptautiniams ekspertams, tekstai paprastai skelbiami prancūzų kalba ir daugiausia skiriami Užsachario Afrikos naratyvams. Leidinys niekada nesiekė tapti pagrindiniu, „žodinei tradicijai“ skirtu žurnalu, todėl ši vieta dar tebėra laisva.

Artėdamas prie straipsnio pabaigos, norėčiau prisiminti, kad 1989 metais Budapešte vykusiam 9-ajam ISFNR kongresui „Folkloro naratyvas ir kultūrinis tapatumas“ parengiau panašią sakinio folkloro žurnalų ir tyrimų apybraižą. Nuo tada praėjo ketvirtis amžiaus, ir tiek ISFNR, tiek folkloro naratyvų tyrimai gerokai pasikeitė. Galėčiau suformuluoti tris pagrindinius teiginius, nusakančius žurnalų, metinių leidinių ir kitokių publikacijų padėtį:

1. Nors mus supa smarkiai pasikeitęs pasaulis, dauguma folkloristikos ir antropologijos žurnalų įstengė išgyventi. Po skurdoko laikotarpio Rytų Europoje ir Balkanuose šie leidiniai vėl pradeda eiti reguliariai.

2. Per pastaruosius dvidešimt penkerius metus neatsirado nė vienos naujos visuotinės paradigmos, o antropologija ir folkloristika yra tiek pat arti ar toli viena nuo kitos kaip ir anksčiau. Mano galva, struktūralizmas (*à la Lévi-Straussas*) buvo paskutinė „revoliucija“, praturtinusi ir antropologiją, ir folkloristiką. Dauguma moderniausių ir aktualiausių temų nūdien reguliariai analizuojamos, gvil-denamos interneto leidiniuose, bet tyrimo metodai nėra itin nauji. Naujausiose publikacijose nuolat vartojamos tokios sąvokos, kaip „postmodernizmas“, „kognityvinė sistema“, „ekologija“ ar „lyčių studijos“, bet dabartinių tyrimo metodų jos iš pagrindų nekeičia.

3. Ar „pagrindiniams nacionaliniams“ folkloristikos žurnalams šiandien dar yra vietos? Pavyzdžiui, tokiems, koks nuo 1928 metų buvo Airijos folkloro draugijos žurnalas *Béaloides* ir koks tebėra *Tautosakos darbai*?

Aš atsakyčiau: taip.

Tai tvirtinu net ir žinodamas, kad kai kuriose šalyse (pvz., Suomijoje ir Vengrijoje) padėtis yra pasikeitusi. Ten vietoj vieno pagrindinio leidinio eina po kelis žurnalus, metinius leidinius, naujienlaiškius ir pan. Kai daug žiedų pievoje – gražu, bet visus juos supaisyti nelengva. Aš nelabai tikiu, kad visi mano suminėti žurnalai reguliariai papildo mūsų institucijų bibliotekų lentynas ir taip pat bus nuolat skaitomi ateityje. Bent jau man susidaro neigiamas įspūdis. Tačiau neturėti galimybės žinoti, kas vyksta mūsų tyrimų srityse, irgi labai negerai.

Vengrijoje pirmasis tarptautinis žurnalas buvo *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* (1887–1907). Vėliau kelis sykius nedrąsiai bandyta leisti naują tarptautinį žurnalą, tačiau tik 1950 metais, pertvarkant socialinius mokslus, pasirodė naujas žurnalas *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Pagrindinėmis pasaulio kalbomis jame buvo skelbiami antropologijos, etnografijos ir folkloristikos straipsniai, parašyti ne vien vengrų autorių. Netrukus paaiškėjo, kad tai vienintelis tarptautinis ir tarpdalykinis žurnalas Rytų Europos „socialistinėse“ valstybėse. Iki šiol buvo išleista šešiasdešimt tomų. Deja, žurnalas susidūrė su kai kuriomis platinimo ir finansavimo problemomis, tad šiuo metu yra nepaprastai brangus. Pastaraisiais metais pasirūpinta ir internetine jo prieiga. Pastarieji tomai buvo skirti konkrečioms temoms: tai – 16-ojo SIEF kongreso tarptautinio etnokartografijos tinklo pranešimų medžiaga, vynininkystė ir Europos kultūra, romai Vidurio ir Rytų Europoje. Daugiau nei pusė autorių – iš Vengrijos. Dauguma knygų recenzijų skirtos Vengrijos leidiniams. (Bėda ta, kad, kaip ir visur kitur, ne visos svarbios publikacijos yra apžvelgiamos, o ir pačios recenzijos dažnai būna veikiau knygų santraukos arba liaupsės.) Nėra diskusijų, nėra teorinių straipsnių. Žurnalas skru-

pulingai balansuoja tarp trijų teminių sričių ir tarp skirtingų tyrinėtojų kartų. Be to, jam būdingi „globalizacijos“ reiškiniai: iš daugiau nei trisdešimties straipsnių tik vienintelis parašytas prancūzų ir saujelė – vokiečių kalba. Visi kiti – angliški. Štai puikus straipsnis apie vyinininkystę Vengrijos „vokiečių“ kaime, kur – dėkui Dievui! – žmonės dar kalba vokiškai. Bet straipsnis, parašytas vokiečio mokslininko, taip pat yra anglų kalba!

Jei rašyčiau mūsų *Acta Ethnographica Hungarica* recenziją, paminėčiau, kad redakcinė kolegija orientuojasi į tarpdalykiškumą ir tarptautiškumą, o dirba labai kruopščiai. Žurnalas eina reguliariai, yra kokybiškas ir išspausdinamas laiku (o taip būna ne visada – bent jau Vengrijoje), dauguma straipsnių stropiai parengti. Tačiau neižvelgiu nei žurnalo metodo, nei jo krypties. Autoriai tik aprašo tai, ką ištyrė. Žinoma, jokia redakcinė kolegija nepaskelbs neparašytų teorinių ar kritinių straipsnių arba diskusijų, bet *Acta Ethnographica Hungarica* tikrai galėtų suteikti daugiau galimybių teoriniams straipsniams rengti.

Šiais laikais kalbama apie komunikacijos būdų kaitą ir dažnai klausama: kam išvis dar leisti popierinius žurnalus? Tai svarbus klausimas, bet man aktualiau atrodo išsiaiškinti ką kita: apie ką turi būti mūsų žurnalų straipsniai ir kokiomis koncepcijomis jie turi remtis?

Man buvo visai malonu peržvelgti kai kuriuos minėtus žurnalus. Susidariau teigiamą įspūdį. Tuose leidiniuose esama dėmesio vertų ir protingai pateiktų temų. Bet, nors žurnalai ar metiniai leidiniai ir nusipelno pagyrimo, noriu pasakyti dar porą dalykų. Paprastai metiniai leidiniai yra ataskaitos apie vienos institucijos veiklą. O žurnalų tematika platesnė. Žurnalai reprezentuoja antropologijos, etnografijos ir folkloristikos įvairovę. Tačiau ar ne laikas permąstyti, kam šiais laikais reikalingi mūsų žurnalai? Ar verta išlaikyti dabartinį jų pavidalą, ar metas keisti kryptį?

Taigi amžinas klausimas: *Quo vadis?*

Iš anglų kalbos vertė Marius Černiauskas

Quo vadis, Folklore Studies?

VILMOS VOIGT

Summary

The article presents a problematic survey of journals in folklore, ethnology and anthropology. Starting from the very first publications, launched as early as the end of the 19th century, the author discusses their global panorama and general situation until nowadays, concentrating also on some essential theoretical and interdisciplinary issues in this field of humanities. Particular attention is paid to the journals published in the Eastern Europe (former “Soviet” countries), and especially – in the Baltic countries. Finally, the author concludes that in spite of radical social and cultural changes, many of the journals could survive until nowadays, and that they are necessary and useful. Still, he notes the lack of new “revolutionary” theories and methodologies, and calls for discussing the shape and direction that these periodicals should take.

Gauta 2015-10-26